

Gaurko eta biharko lanean

Joseba INTXAUSTI

Joan Mari Torrealdai lagunari buruzko leerro batzuk eskatu dizkide. Ez da erraza berrogei urteko elkarlanek iradoki dezaketena leerro laburretan, eta zuzen, aditzera ematea. Horregatik, Joan Mariri ikusi izan dizkiodan laneko hiruzpalau puntu giltzarri azpimarratzera mugatuko naiz.

Joan Mari luma-gizona izan da, euskararen mundu idatzian eta euskarazko kultura idatziaren azterketan eman ditu ordurik onenak. Inoren bizialdia sozialki ezagunak diren idazlanetara biltzea zilegi balitz (eta badakigu normahi ere hori baino gehiago dela), Joan Mariren lan-biografian ondoko une eta jarduerak azpimarratuko nituzke hemen: aldizkaria eta euskal mundu idatziaren deskribapena.

JAKIN aldizkaria: Hamarkada hauetako belaunek batez ere aldizkari honekin loturik ikusi dute Torrealdai. Bera da Jakin-en zuzendaria, guztiok hogeita hamar urteotan ezagutu duguna.

teresgarria. “Newsmagazine” formatua eman nion aldizkariari, modernotasuna, prentsa diglosikoari aurre egin ahal izateko. Gogoratu urte horietan sortu zirela Punto y Hora de Euskal Herria, Garaia, Berriak, eta hurrengo urtean Deia eta Egin.

Urte batzuk geroago “Prentsa Euskaraz” kanpainen esku hartu zenuen.

70eko hamarkadaren erdi aldera, Franco hiltzean, prentsa elebiduna indartu zen hemen. Guk diglosikoa deitzen genion prentsa horri. Kuestioa da kalte handia egin ziela euskara hutsezko aldizkariari. Horren aurrean kanpaina anbiziotsu bat jarri genuen indarrean, 1980an uste dut, “Geu gara euskal prentsa” esaten zuena. Han geunden, oker ez banago, Anaitasuna, Argia, Herria, Jakin eta Saski-Naski. Kanpaina ho-

rretan ni Jakin-eko zuzendaria nintzen, Anaitasuna utzita.

Datuak bildu, argitara eman... Bihotz begiekin lan egiten duen analista al zara?

Zorte handia izan dut lanean eta lanarekin beti. Gustatzen zaidana egin dut. Kultura, hizkuntza, liburua..., hori da nire mundua. Gustuko bidean aldaparik ez, badakizu.

Jakin, liburugintza, euskara... 65 urte betetzera zoaz eta euskarari eta kulturari egin diozun ekarpena izugarria da. Ekintzailea, sus-tatzailea... Nola definitzen duzu zure burua?

Egia esango dizut, ez dut uste nire ekarpena izugarria denik. Ez diot hori sasi apaltasunez. Hori bai, nik zerbait egin badut hori lana da, bakarka eta elkarlanean. Nola definitu neure burua? Ez

dakit; ekintzailea?, sustatzailea? Nahi baduzu, bai, baina batez ere langilea, eta lankidea.

Euskara eta bere zapalkuntza izan da, oro har, ikertu duzuna. Jakinen bi debekuak, Frankismoan hazi izana... Noiz kokatzen da jardun horren sorburua?

Euskararen zapalke-tan eragiten duten kanpoko faktoreek asko arduratu naute beti, batez ere poli-

tikoek. Ez da mihi gaitzoren batek dioen bezala, errua kanpora botatzearen, baizik eta hizkuntza fenomeno soziala delako, eta erabaki politikoek eragin izugarria dutelako euskararen bizitzan. Guk jaso genuen euskara hizkuntza marjinal eta desprestigiatua zen. Eta horrezaz gainera, esperantza sozialik ez zuen. Orduko esaldia da, esate baterako: ni bizi naizen artean euskara ez da hilko. Hizkuntzaren iraupena ez dela zure eta nire erabaki pertso-

Iritzia

Joseba INTXAUSTI

Kultur kazetaritza horretan iraupena izan du, bata bestearen ondoren etorri diren lankidego gutxi asko trabatuak, berak bildu ditu; Joan Mariri zor zaio horsegi-datasun eredugarri hori. Beste hainbat antzeko ekimen gesaldu eta deseginez joan den garaie-tan, bere bizkar hezur lotua eman dio zuzendariak aldizkariari, lankidegoan eta denboran.

Ez dira falta izan une bereziki erabakigarriak, eta zailak ere. 1967an, komentuko atea ireki, eta kalera atera zen, aldizkariak haize berriak bil zitzen. Artean, Kontzilioaren ondoko eliz krisia sozialki lehertze-ko zegoen Seminarioetan, eta 1968ko maia-tza ez zen zeruertzean ageri: Arantzazuko gazte-giroak lagunduta, noski, baina inguru hurbi-la gaindituz, hiriartera eraman zuen Jakin. Etorkizuna asmatu zuen erabakia izan zen hori.

Inguru politikoa aldatu zitzaigunean (1975-1976), garbi ikusi genuen Jakin taldean aldizkari izan berritua-ren berezko zuzendaria Joan Mari zela. Hortaz, berak hartu behar zuen, garai berrian, argitalpe-naren gidaritza, batez ere Frantziako eredu onenak begiratu eta Eus-kal Herriko premia kul-turalei erantzuna bila-tuz. Jakin-ek, euskaraz idatzitako aldizkaria izan behar zuen, aldi berean mundura eta gure

[Jarraitzen du...]

Iritzia

Joseba INTXAUSTI

gizartera begira ari zelarrik.

Joan Mariri eskatu zitzaizkion gure kulturaren geografia egokiena antzematea (unibertsala eta geurea) eta aukeratutako bideari bere joana hurrengo hamarkadetan segurtatzea. Bistan da emandako hitza bete duela.

1990a izan zen Joan Mariren zuzendari-ibilbidean hurrengo data erabakigarria: frantziskotarrek aldizkaria berriz ere beraren eskutetan jartzzea erabaki zuten, horretarako premiazkoa izango zen sozietatea eta lan-bulegoa eratuz joan zedin. Hau izan da, zalantzarik gabe, aldizkarian Joan Marik egindakoe-tatik emankorrenetakoa. Horri bere koroa jartzeko, orain, berehalako urte batean, Jakin-eko hurrengo belaunaldia ez ezik geroko zuzendaritza ere "asmatzea" izango du hurrengo erronka.

Euskara idatziaren mundua. Horrela laburtuko nitzuke Joan Marik burutu dituen beste lanen artean idazle eta liburuen munduei eskaini dizkien lanak. Gogora ditzadan bi bederen.

nalaren baitakoa, hori da alde batetik erakutsi nahi izan dudana. Eta bestetik, agerian utzi nahi izan dut, euskarak baduela historia beltz bat, frankismoan noski, baina haratago ere bai. Susmoa dut ikuspegi hori batzuzuri ez zaiela gustatu.

Zentsuraren azterketak ere sus-trai bera du, azken batean. Doktoradutzako tesia egin nuen zentsurarekin, euskarazko liburua eta euskal gaiari egin zitzaion zentsura aztertuz. Urte asko igaro nuen han eta hemen hori aztertzen, Madrilen bertan lau urte-tan hainbat hilabete pasa nituen artxibotan.

Frankismoaren itzala hain zen sakona gizartearen inkonszientean oraindik ere indarrean zegoela erregimena amaitu eta gero. Literatura aipatuz, zurea da 1977. urtean idatzitako esaldi hau: "Zentsurapean argitaragarri ez zen moduko libururik ere ez da aterra..."

Zentsuraren harlosa gainetik kentzean hildakoak berpiztu egingo zirela uste zen nonbait, hau da, zentsura garaian atera gabe gelditu ziren obra asko plazaratuko zela orain bat-batean. Eta ez zen horrela gertatu. Zergatik? Azken batean zentsurak hil egiten duelako sormena, pentsatzeko ahalmena, eta ez bakarrik adierazpen askatasuna edo argitalpena. Basamortu bihurtzen

du kulturaren baratza zentsurak, eta horixe egin du 40 urtetan.

Zuen belaunaldia zentsuratik pasatuko argitalpenak irakurtzera ohituzen. Ikerlari eta euskaltzale bezala, Archivo Generaletik berreskuratutako Arestiren obra osoa zentsurarik gabe Susak argitara ematea garaipen txiki bat izan al zen?

Ba bai. Eta hori bezala beste batzuk ere aurkitu nituen, bere bertsio originalean. Frankismopean, publikatu diren liburu asko ez dago jatorrizko bertsioan baizik eta zentsurak orraztuta. Diozun bezala Arestiren hainbat poema aurkitu nituen han zentsuratuta, baina baita ere Joxe Azurmendi-*ren Hizkuntza, Etnia eta Marxismoa*-ren lehen bertsioa, Orixe handiaren *Mamutxak* euskaraz eta erdaraz, Pio Barojaren *Misérias de la guerra* eleberria, eta gehiago. Pertsonalki aurkikunderik handiena, hala ere, Jakin aldizkariaren debekuarena izan zen. Dossier osoa aurkitu nuen, nire gestioak tarteko, eta han konturatu nintzen zein maltzurra den Estatua.

Horrenbeste denboran zentsuraren nondik-norakoak ikertzen aritu ondoren, zuk zeuk zure azalean bizi behar izan duzu modu gordinean, Euskaldunon Egunkariaren itxierarekin. Paradoxa ala patua, zer da hori?

Pentsatzen hasita nago kausa-

Iritzia

Joseba INTXAUSTI

Lehenengo, euskal idazleei eskainitako bi liburu handiak daude, Euskal idazleak gaur (1977) eta Euskal kultura gaur (1997), euskarazko kulturaren une horietako argazkia ematen digutenak. Tamaina eta xehetasun bereko beste horrelakorik apenas daukagun gure kulturaren iraganean, testuz eta irudiz hornituta, estatistikaz eta hautapenez aberatsa. Hor daude, bada, urte jakin horietako egoerak deskribatuta.

Nire gusturako, ordea, Joan Mariren ekarpen iraunkorrena, eta gertabide luze eta esanahitsua erakusten diguna beste bat da: XX. Mendeko euskal liburuen katalogoa (1993), bere eranskin inprimatu eta ondokoeekin mende hori osorik hartu duena. Honek jartzen dizkie eskuera hurrengo gizaldiei euskara idatziaren historia-ko oinarriko datuak. Katalogo hori euskarazko gure kulturaren argudiorik onena da, gainera, etxean ezikusian dabiltzanei eta kanpotar ezikasiei gu ere, nolabait behintzat, bagarela erakusteko.

Bizialdi batean eta lagun bakar batek burutzeko aski lan izan da, gainerakoak kontatu gabe ere (soziolinguistikoa edo zentsurari buruzkoak, adibidez). Eskerrik asko, beraz, Joan Mariri.

efektu erlazioa dagoela nire ikerketen eta atxiloketaren artean. Esan nahi dudana da, urtetan ibili naizela Estatuaren barrunbe beltzak arakatzen, euskararen aurkako erabakiak aztertuz, zentsura frankista aztertuz, eta hori ez dela izan zenbaiten gustukoa. Horrela bakarrik esplika dezaket atxilotzerakoan guardia zibil taldearen buru egiten zuenak bota

zidana, esatean, idazluma batzuek pistolek baino gehiago hiltzen dutela. Nire lanaz ari zen. Guardia zibilaren aurretik esana zuten Aznarren garaiko intelektual organiko-mediatiko batzuek nirea bezalako material horiek indarkeria elikatzen zutela. Gogoratu izan diet inoiz edo behin memoria historikoa berreskuratzea ariketa intelektualaz gainera